

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЧИЖМАРЬ КАТЕРИНА ІВАНІВНА

УДК 347.961.4

ІНСТИТУТ НОТАРІАТУ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України
БИСАГА Юрій Михайлович, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України
БЕРНАЗЮК Ян Олександрович, Комітет ВРУ з питань правової політики та правосуддя, заступник завідувача секретаріату

доктор юридичних наук, доцент
СОВГИРЯ Ольга Володимирівна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри конституційного права

доктор юридичних наук, професор
ФРИЦЬКИЙ Юрій Олегович, Інститут права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

Захист відбудеться 7 квітня 2015 р. о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.04 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ім. М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий 6 березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Левчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена тим, що інститут нотаріату становить собою необхідну складову частину правової системи будь-якої держави, що володіє розвиненою економікою, базується на принципах правової держави та визнанні громадянського суспільства. У такій державі функції, виконувані нотаріусами, об'єктивно необхідні й затребувані, оскільки забезпечення та захист законних прав і свобод людини і громадянина є завданням не лише державних органів і посадових осіб, але й усіх інститутів суспільства та держави. Метою нотаріальної діяльності є захист прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб шляхом здійснення нотаріусами передбачених законодавчими актами нотаріальних дій від імені України. Правова держава, законодавчо закріплюючи права і свободи за тими чи іншими суб'єктами права, має забезпечити відповідні юридичні гарантії належної їх реалізації, охорони та захисту. За допомогою інституту нотаріату держава вживає превентивні заходи, що забезпечують юридичну безпеку в суспільстві, що, у свою чергу, є одним із головних завдань держави і показником її спроможності.

Інститут нотаріату не отримав, на жаль, належного відображення і закріплення в Конституції України. Відсутність згадки про нього в Основному Законі нашої держави не є адекватним тій ролі та місцю, які він насправді займає в житті та розвитку вітчизняного громадянського суспільства. З самої суті Конституції України випливає більш вагома роль нотаріату в розвитку конституційно-правових відносин, які сприяють їх стабільності та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Сьогодні спостерігається активне реформування національного законодавства в різних галузях суспільного життя. Розбудова правової держави та розвинутого громадянського суспільства зумовлює розвиток інституту нотаріату, роль та місце якого в правовій системі країни стає дедалі більш значимими в умовах подальшого розвитку приватної власності та ринкових

відносин. Складовою частиною правової реформи постає конституційна реформа, яка, поряд з метою раціоналізації системи організації державної влади та місцевого самоврядування, виконувала б і завдання демократизації та гуманізації системи захисту прав і свобод людини і громадянина, передбачає створення такого механізму, який максимально відповідатиме стандартам правової держави з соціально-орієнтованою економікою. Саме таким має бути основний підхід до реформування системи організації та діяльності нотаріату як складового елемента оптимальної моделі громадянського суспільства.

Ці обставини цілком дозволяють аргументувати безсумнівну актуальність проведення теоретичних досліджень конституційно-правових засад організації та діяльності інституту нотаріату та вироблення практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення.

У дослідженні аналізуються наукові концепції вчених, спрямовані на вдосконалення та розвиток несудової форми захисту та охорони конституційних прав людини і громадянина, а саме: С.С.Алексеева, А.Барака, Ю.М.Бисаги, П.Д.Біленчука, Д.В.Бобрової, В.М.Горшеньова, Ю.М.Грошевого, О.В.Дзери, О.Г.Дріжчаної, І.А.Жеруоліса, І.В.Жилінкової, Д.А.Керимова, Л.В.Коваля, А.М.Кожухаря, В.В.Копейчикова, В.О.Котюка, Н.С.Кузнецової, С.В.Курильова, В.В.Луця, Н.А.Мяловицької, В.С.Нерсисянца, О.А.Підпригори, В.Ф.Погорілка, Є.Г.Пушкаря, П.М.Рабіновича, А.О.Селіванова, В.І.Семчика, О.В. Совгирі, В.Ф.Тараненка, М.К.Треушнікова, Л.В.Туманової, О.Ф.Фрицького, Р.О.Халфіної, Н.А.Чечіної, Д.М.Чечота, М.С.Шакарян, Я.М.Шевченко, Ю.С.Шемшученка, В.М.Шерстюка, М.Й.Штефана, П.Ф.Єлісейкіна, М.Г.Єлісеєва, О.С.Іоффе, М.К.Юкова та ін.

Загальна проблематика регулювання нотаріальної охорони та захисту прав людини були предметом аналізу у працях як вітчизняних, так і закордонних авторів: В.Б. Авер'янова, Д.Н. Бахраха, Ю.П. Битяка, А.С. Васильєва, В.Л. Грохольського, Є.Є. Додіна, Н.А. Железняк, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Є.Н. Клячина, Н.Р. Нижник, С.В. Петкова, Ю.О. Тихомирова, В.В. Цветкова та вплинули на формування основних підходів до вирішення

проблеми, що досліджується.

Безпосередньо проблемам правового регулювання нотаріальної діяльності, а також контролю за нотаріальною діяльністю приділено значну увагу в наукових працях В.В. Баранкової, Г.Ю. Гулевської, В.В. Комарова, В.М. Селіванова, В.Ф. Сіренка, В.М.Черниша та ін. Однак комплексних розробок у сфері конституційно-правового регулювання нотаріату та нотаріальної діяльності у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина не здійснено.

Інститут нотаріату як конституційно-правова категорія був предметом дослідження П.А. Астафічева, С.Б. Акімової, П.Д. Баренбойма, І.Н. Барцица, Н.І. Кулекко, Н.Л. Полуяткової, В.А. Ржевського, Ю.І. Скуратова, П.А. Щекочихіна.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства Ужгородського національного університету на 2008 – 2015 роки. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ - ХХІ ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету та зареєстрована у державному реєстрі за № 0198U007793.

Мета і задачі дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є створення конституційно-правових засад інституту нотаріату в Україні, що має позитивно вплинути на організаційну структуру нотаріату в нашій державі та процедуру здійснення нотаріальних дій, забезпечить вплив нотаріальної науки на правосвідомість нотаріусів, надасть нотаріальним правовідносинам чіткості та послідовності в сприйнятті та однозначності у регламентації.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі основні задачі:

- проаналізувати сучасні теорії та концептуальні підходи щодо створення інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина, сформулювати основні конституційно-правові принципи його діяльності та організації;

- розробити конституційно-правові основи організації та діяльності інституту нотаріату України з урахуванням досвіду країн-членів Міжнародного Союзу Латинського нотаріату, спираючись при цьому на науково-практичний досвід України;

- визначити роль та місце інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина;

- дослідити особливості становлення та розвиток інституту нотаріату як елемента механізму захисту прав і свобод людини і громадянина у світовій практиці та в Україні;

- встановити теоретичний зміст та практичне застосування конституційного права людини і громадянина на правову допомогу та його реалізацію за допомогою нотаріальної діяльності;

- обґрунтувати необхідність розширення конституційних гарантій нотаріальної діяльності;

- на підставі теоретичних розробок виробити рекомендації щодо вдосконалення державного контролю за діяльністю органів нотаріату в Україні.

Об'єктом дослідження є система права України у контексті відтворення в ній місця інституту нотаріату як складового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

Предметом дослідження є інститут нотаріату в системі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Методи дослідження, використані у процесі роботи над дисертацією.

В основу дослідження покладено сукупність методів та прийомів наукового пізнання, як загальнонаукових (діалектичний, історичний, логічний, системний аналіз тощо), так і спеціальних (документального, порівняльно-правового аналізу тощо). Головним виступає загальнонауковий діалектичний метод пізнання механізму конституційно-правового захисту прав і свобод людини і громадянина органами нотаріату, який дозволяє розглянути його у взаємозв'язку окремих елементів, виявити усталені напрямки і закономірності в цілому. Застосований логіко-семантичний метод сприяв поглибленню

понятійного апарату конституційно-правового регулювання нотаріальної діяльності (підрозділи 2.3, 2.4). Історично-правовий - забезпечив вивчення правового регулювання нотаріальної діяльності у його розвитку, виявлення зв'язку минулого і сьогодення (підрозділи 1.1, 1.3, 1.4). Методи класифікації та групування використовувалися нами для визначення її характеристики суб'єктів нотаріальної діяльності, суб'єктів контролю за нотаріальною діяльністю, а також при дослідженні видів принципів, методів та форм діяльності інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина (підрозділи 2.3 та 3.3). За допомогою системного підходу та системного аналізу, комплексного інформаційного підходу у дисертації визначено місце органів нотаріату в системі суб'єктів надання кваліфікованої правової допомоги (підрозділ 2.4). Документальний аналіз було застосовано при дослідженні норм, які налагоджують роботу суб'єктів правового регулювання нотаріальної діяльності з метою їх удосконалення (розділ 3). Завдяки порівняльно-правовому методу здійснено аналіз особливостей нормативного регулювання організації та діяльності органів нотаріату в Україні і за кордоном, визначено напрямки удосконалення національного законодавства з метою інтеграції України до Міжнародного Союзу Нотаріату (розділ 2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні існування конституційно-правового статусу інституту нотаріату. З цією метою вперше здійснено комплексне дослідження передумов створення такого інституту, його складових елементів, а також практику реалізації конституційно-правових норм.

У рамках проведеного дослідження досягнуті наступні результати, що мають наукову новизну, виносяться на захист, запропоновані автором

вперше:

- виділено основні етапи розвитку конституційно-правових досліджень інституту нотаріату: 1) етап зародження наукових досліджень інституту нотаріату (кінець 18 – початок 20 ст.); 2) ранній радянський етап досліджень

інституту нотаріату (початок 20 ст. – 50-ті рр. 20 ст.); 3) пізній радянський етап досліджень про нотаріат (50-ті рр. 20 ст. – 1991 р.); 4) сучасний етап наукових досліджень інституту нотаріату (1991 р. – по т.ч.);

- розкрита сутність основних сучасних напрямків розвитку методології дослідження інституту нотаріату в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, що визначають насамперед зміни в загальній системі методології дослідження окремих правових явищ, серед яких виділено наступні процеси: 1) фундаменталізації; 2) антропологізації; 3) глобалізації; 4) деформалізації об'єкта та предмета дослідження інституту нотаріату;

- надано теоретичне визначення системи сучасних джерел інституту нотаріату України як сукупності різного роду взаємопов'язаних, взаємозалежних й взаємозумовлених нормативно-правових актів, що містять правила, які регулюють суспільні відносини, що складаються в процесі нотаріальної діяльності, а також організаційно-управлінські відносини у сфері нотаріальної діяльності, спрямовані на захист прав і свобод людини і громадянина;

- запропоновано поняття конституційно-правового статусу нотаріату як встановлене та закріплене нормами конституційного права положення нотаріату як недержавного інституту, якому відповідно до законодавства України делеговані окремі повноваження держави щодо здійснення захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, обумовлене соціально-політичною сутністю суспільства, взаємовідносинами з іншими суб'єктами конституційного права та характеризується особливостями його правосуб'єктності, прав і свобод та обов'язків, гарантій діяльності, а також відповідальністю;

- запропоновано визначення гарантій нотаріальної діяльності як юридично значимого механізму забезпечення діяльності органів нотаріату, що неухильно реалізовується на основі конституційного закріплення права громадянина на кваліфіковану юридичну допомогу як на законодавчому, так і на правозастосовчому рівні;

- розуміння контролю за діяльністю органів нотаріату, як активної діяльності, об'єктивно зумовленої, постійної, економної, регламентованої нормами права, яка здійснюється в певному організаційному порядку уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та громадськістю щодо діяльності органів нотаріату при реалізації останніми їхніх функцій з метою встановлення об'єктивної та достовірної інформації про діяльність цих органів, стан дотримання ними законності й дисципліни, ефективності такої діяльності (дій, рішень тощо) з можливістю оперативного втручання в таку діяльність, виявлення і усунення причин і умов наявних порушень, притягнення винних осіб до відповідальності, визначення шляхів підвищення ефективності діяльності

удосконалено:

- аргументацію щодо поліпшення нормативно-правового регулювання організації та діяльності інституту нотаріату шляхом прийняття «Нотаріально-процесуального кодексу України», а також Закону України «Про організаційні засади діяльності нотаріату України»;

- твердження, що при здійсненні нотаріальної діяльності нотаріус виступає суб'єктом приватного права, який лише посвідчує цивільні права та факти, що мають юридичне значення, здійснює інші, передбачені законом, нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності. При цьому діяльність із вчинення нотаріальних дій не є державною службою, нотаріуси не виконують свої обов'язки на публічній службі і не мають публічно-правової компетенції, яка створювала б публічно-правові відносини;

- інститут українського нотаріату можна впевнено назвати органом превентивного правосуддя, що попереджує звернення громадян до суду у справах, пов'язаних з реалізацією права та інтересів, що охороняються законом, коли для виникнення або реалізації безспірного суб'єктивного права необхідне публічне волевиявлення компетентного органу, офіційне визнання, підтвердження ним цього права;

- положення про те, що правовій допомозі, яка надається нотаріусами,

притаманні ознаки, не характерні для інших видів юридичної допомоги, що надається державними та недержавними органами та інститутами: 1) допомога, що надається нотаріусами, завжди юридична; 2) діяльність нотаріусів з надання правової допомоги, що працюють як в державних, так і в приватних конторах, регламентується законодавством про нотаріат; 3) юридична допомога, що надається нотаріусом, спрямована на реалізацію не тільки конституційних прав, а й норм цивільного права та інших галузей права;

- положення, що контроль за законністю надання нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги є необхідною умовою реального захисту конституційних прав громадян в процесі її надання. Дієві ж організаційні гарантії здійснення ефективного контролю можливі виключно в рамках нотаріату латинського типу, що доводить необхідність реформування вітчизняного нотаріату в напрямку до конструювання нотаріату латинського типу.

отримало подальшого розвитку:

- положення про те, що первісними причинами виникнення інституту нотаріату як елемента механізму захисту прав і свобод людини були виникнення писемності, розвиток економічних взаємовідносин з перманентним розширенням усього цивільного обігу. При цьому збільшення кількості укладених угод вимагало додаткового гарантування забезпечення прав і свобод суб'єктів правовідносин;

- твердження, що діяльність нотаріату сприяла підвищенню юридичної грамотності населення, оскільки в процесі цієї діяльності швидше пояснювався зміст основних положень угоди, а також наслідків її застосування, ніж надавалася населенню юридична допомога;

- думка, що інститут нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина є державно-правовим інститутом, а нотаріальна діяльність носить дуалістичний характер поєднання публічно-правових та приватно-правових начал;

- наукове твердження, що у становленні та розвитку інституту нотаріату

України в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина слід виокремити декілька основних етапів: перший пов'язаний із становленням та розвитком держави та права Київської Русі; другий розпочався, коли українські землі перебували у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої; третій - це період перебування України під протекторатом московського царя; четвертий - нотаріат в епоху СРСР; п'ятий - після набуття Україною незалежності;

- аргументація про необхідність скасувати поділ, що існує в нотаріальній професії — на державних та приватних нотаріусів. Встановлено, держава не повинна забезпечувати здійснення нотаріальних функцій, які успішніше виконують недержавні нотаріуси. Водночас держава повинна здійснювати контроль за якістю надання нотаріальних послуг та регулювати їх вартість для малозабезпечених категорій населення. Мають бути вироблені чіткі та надійні механізми відповідальності нотаріусів за надання неякісних послуг.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Отримані автором теоретичні положення можуть бути використані для подальшого розвитку вітчизняної нотаріальної науки, дослідження юридичної природи нотаріальних правовідносин, удосконалення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, термінологічної бази. Вони можуть бути методологічною основою та теоретичним підґрунтям для подальших наукових досліджень з цієї тематики.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою. Основні теоретичні положення та розробки, що характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, одержані дисертантом особисто.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційному дослідженні, обговорені на засіданні кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Результати дослідження були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «65-річчя Загальної декларації прав людини: дотримання прав людини – пріоритет держави та суспільства» (м. Ужгород, 27-28 грудня 2013 р.); на міжнародній науково-практичній конференції «Роль и место молодежи в социально-экономическом и духовно-культурном развитии Подмосковья» (г. Москва, 12 декабря 2013 г.); на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку» (м. Львів, 11 березня 2014 р.); на міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 28 лютого – 1 березня 2014 р.); на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку» (м. Львів, 11 березня 2014 р.); на міжнародній науково-практичній конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 28-29 березня 2014 р.); на міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16-17 травня 2014 р.).

Запропоновані рекомендації щодо вдосконалення законодавства, яке стосується державного регулювання у сфері нотаріату, мають теоретичне й практичне значення та запроваджені на практиці. Матеріали та розробки, які викладені в дисертаційному дослідженні використовувались Міністерством юстиції України при підготовці проектів законів та підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, МЮ України було розроблено проект Закону про внесення зміни до Закону України «Про нотаріат» (щодо державного регулювання нотаріальної діяльності) від 18.04.2012 № 10364, який був прийнятий Верховною Радою України 06.09.2012, номер акту № 5208-VI, проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на нерухоме майно від 18.04.2012 № 10365, який був прийнятий ВРУ 04.07.2012, номер акту № 5037- VI та проект Закону про

внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо регулювання плати за вчинення нотаріальних дій від 14.08.2013 № 3078, внесений Урядом та прийнятий ВРУ за основу 20.09.2013 (номер реєстрації 3078/П).

Результати дисертаційного дослідження впроваджені в навчальний процес кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права та кафедри цивільного, господарського та кримінального права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» під час викладання дисциплін «Конституційне право України», «Актуальні проблеми конституційного права України». «Організація державного будівництва та місцевого самоврядування в Україні», «Нотаріат України», «Організація судових та правоохоронних органів», проведенні семінарських і практичних занять із зазначених дисциплін.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у одноосібній монографії, 29 публікаціях автора, серед яких 22 статті у фахових виданнях (з них 5 міжнародних публікацій) та 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначена предметом, метою та завданнями наукового дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують 12 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 398 сторінок, з них 316 сторінок – основний текст, список використаних джерел містить 579 найменувань на 58 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковою тематикою, сформульовано мету і задачі дослідження, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, викладено наукову новизну і основні положення, які виносяться на захист, висвітлено теоретичне і практичне значення отриманих результатів, їх апробація, публікації за темою дисертації, зазначена структура та обсяг роботи.

У першому розділі «Теоретико-правові засади становлення та розвитку інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина» сконцентрована увага на правовій концепції охорони і захисту прав фізичних, юридичних осіб і держави у нотаріальному порядку, теоретичних аспектах науки про нотаріат, її предметі, системі та методах.

У підрозділі 1.1 «Історіографія та бібліографія дослідження інституту нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина», цілком позитивно оцінюючи монографічні праці з проблематики правового статусу інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина, наголошується на їх дещо специфічному характері, вибірковості аспектів дослідження, що й не дозволяє сформувати комплексний ґрунтовний науковий фундамент нормативного визначення конституційно-правового статусу інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Історичний аналіз доктринального дослідження інституту нотаріату дозволяє стверджувати про наявність певної тенденції наукового розгляду зазначеного питання, а саме про поступову спеціалізацію наукового пошуку, звуження предмета дослідження, що, безперечно, варто враховувати в сучасних умовах й дещо відкоригувати із акцентом на пріоритети та потреби сучасної нормотворчої, зокрема кодифікаційної діяльності. Виходячи із цього, робиться висновок про доцільність спеціалізації наукового дослідження проблематики конституційно-правового статусу нотаріату у поєднанні із комплексним ґрунтовним підходом до дослідження, що і дозволить сформувати наукову базу для досконалого вітчизняного кодифікованого законодавства про нотаріат.

Аналіз історії становлення науки про нотаріат дозволяє виділити кілька основних етапів, кожен з яких зумовлений певними політичними та економічними процесами, що відбувалися в історії сучасної України у відповідні періоди. Запропонована періодизація в зіставленні з основними етапами розвитку нотаріату в Україні засвідчує, що становлення науки про нотаріат було значною мірою пов'язано з прийняттям законодавчих актів, що

регулювали організацію нотаріату, діяльність нотаріусів, а також з удосконаленням процесуального законодавства.

Наука про нотаріат в Україні пройшла в своєму розвитку кілька періодів: накопичення інформації про предмет, узагальнення та аналіз інформації, встановлення закономірностей і прогнозування розвитку предмета вивчення, що знайшло своє вираження у наступних етапах її розвитку: 1) етап зародження наукових досліджень; 2) ранній радянський етап досліджень; 3) пізній радянський етап досліджень; 4) сучасний етап.

У підрозділі 1.2 «Методологія дослідження інституту нотаріату як несудової форми захисту прав людини і громадянина» доведено, що методологія дослідження інституту нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина - це система теоретичних знань, які використовуються дослідниками в якості керівних принципів, методів наукового дослідження і конкретних засобів реалізації вимог проведення аналізу інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. При цьому методологія сучасного дослідження захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату базується на ряді принципів, серед яких виділено наступні: деідеологізація та свобода здійснення наукових досліджень; усебічність; системність, діалектичність, історизм, детермінізм, об'єктивність, універсальність.

Методологія дослідження захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату виконує такі функції: 1) функція встановлення способу для отримання нових науково-теоретичних знань, що відтворюють динаміку захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 2) функція спрямування та передбачення специфічного шляху, для досягнення науково-дослідницької мети захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 3) функція забезпечення отримання всебічної об'єктивної інформації щодо захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 4) допоміжна функція запровадження нової інформації до джерел наукової теорії захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату;

5) забезпечувальна функція, спрямована на уточнення, збагачення та систематизацію всього понятійно-категоріального апарату як у юридичній науці в цілому, так і в межах інституту нотаріату; б) системоутворююча функція, спрямована на впорядкування наукової інформації, що базується на конкретних фактах об'єктивної дійсності та логіко-аналітичному інструменті науково-теоретичного пізнання механізму захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату.

Стверджується, що методологічні засади дослідження інституту нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина мають бути побудовані на широкому міждисциплінарному підході, що враховує об'єктивні закономірності та досягнення правової науки, загальної філософії, соціології, політології та інших провідних наук про суспільство та людину. Саме застосування подібного підходу дозволяє зробити висновки концептуального характеру про виключне значення підвищення ефективності інституту нотаріату шляхом внесення змін та доповнень до чинного конституційного законодавства України з метою досягнення відповідності правових норм досліджуваного інституту сучасному стану суспільних відносин та вимогам сучасності взагалі.

У підрозділі 1.3 «Становлення та розвиток інституту нотаріату як елемента механізму захисту прав і свобод людини і громадянина»

дисертант доводить, що первісними причинами виникнення інституту нотаріату як елемента механізму захисту прав і свобод людини були виникнення писемності, розвиток економічних взаємовідносин з перманентним розширенням усього цивільного обігу. При цьому збільшення кількості укладених угод вимагало додаткового гарантування забезпечення прав і свобод суб'єктів правовідносин. Саме цими гарантіями на перших етапах існування суспільства виступали використання письмової форми угод, а також виникнення спеціальних осіб (писарів), що складали та посвідчували документи, (у ряді держав й реєстрували їх). Таким чином, стверджується, що розвиток інституту нотаріату як елемента механізму захисту прав і свобод

людини пов'язаний у першу чергу з розвитком цивільного обороту з об'єктивною необхідністю сприяти його учасникам у здійсненні угод, а, отже, й правовому закріпленні їхніх дій, у захисті їхніх прав і свобод.

Досліджені причини виникнення інституту нотаріату свідчать про природно-правову природу інституту нотаріату. Проте з розвитком держави і права природно-правова природа інституту нотаріату розчиняється в його державно-правовій природі. Саме тому, по суті, нотаріат є унікальним правовим інститутом у механізмі захисту прав та основних свобод людини і громадянина, який функціонує на межі приватної та публічної сфер. При цьому його основні завдання протягом всієї історії практично залишалися незмінними. За допомогою інституту нотаріату держава вживає превентивних заходів, що гарантують юридичну безпеку в суспільстві. Як результат – нотаріальна діяльність покликана враховувати і публічні, і приватні інтереси суб'єктів. Будучи породженням і тих і інших інтересів, нотаріальна діяльність має дуальну природу. З одного боку, нотаріус виступає як уповноважений представник держави, а з іншого, він – незалежний юридичний консультант сторін. Тут нотаріус виступає як представник вільної професії.

Історичний досвід розвитку нотаріату в стародавньому світі та в середні віки засвідчує, що нотаріуси й тоді вирішували важливі завдання, пов'язані із захистом права і свобод людини і громадянина, в першу чергу із забезпеченням права власності: стабільності цивільного обороту, зменшення кількості судових спорів з приводу власності, вирішення майнових конфліктів без втручання суду на підставі складеного нотаріусом документа, що підлягає примусовому виконанню і т.д. Крім того, діяльність нотаріату сприяла підвищенню юридичної грамотності населення, оскільки в процесі цієї діяльності, швидше, пояснювався зміст основних положень угоди, а також наслідків їх застосування, ніж надавалася населенню юридична допомога.

З моменту появи інститут нотаріату розвивався в декількох основних напрямках: нотаріус – державний службовець; нотаріус – особа вільної

професії; церковний нотаріус. Зазначено, що перші два напрямки в розвитку нотаріату збереглися і в наш час.

У підрозділі 1.4 «Історико-правові аспекти становлення інституту нотаріату в Україні» встановлено, що інститут нотаріату на території України розвивався в межах загальних західноєвропейських традицій. На його зародження та подальший правовий статус на перших етапах суттєво вплинула практична відсутність застосування письмової форми актів при укладанні юридичних угод. Проте економічний розвиток, виникнення приватної власності, а, отже, й збільшення цивільного обігу значно посилили роль та місце інституту нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина. При цьому в історії становлення та розвитку інституту нотаріату України в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина виокремлено декілька основних етапів: перший пов'язаний із становленням та розвитком держави та права Київської Русі; другий розпочався, коли українські землі перебували у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої; третій - період перебування України під протекторатом московського царя; четвертий - нотаріат в епоху СРСР; п'ятий - після набуття Україною незалежності.

Історичний досвід розвитку інституту нотаріату в нашій державі дає підстави вважати, що поетапні зміни в законодавстві, особливо в частині, що стосується відповідальності нотаріуса, посилювало захист прав і свобод людини і громадянина діями нотаріату. Правомочності нотаріуса як правозахисного органу розширювалися. Правове становище інституту нотаріату залежало від економічного курсу, що здійснювався в країні, особливо у XX ст., і було пов'язане в першу чергу з формами власності. При цьому розвиток інституту нотаріату в нових історичних умовах і на новій правовій основі дозволяє стверджувати про відсутність спадкоємності радянського нотаріату з дореволюційним нотаріатом, а сучасного нотаріату - з радянським нотаріатом. Таким чином, нинішній український нотаріат є продовженням розвитку та традицій саме дореволюційного нотаріату, які були перервані в

радянську епоху. При цьому нове законодавство про нотаріат не вплинуло на форми нотаріальних дій у сфері надання юридичної допомоги та захисту прав і свобод людини і громадянина, проте вплинуло на структуру та зміст нотаріальних дій, викликаних умовами ринкової економіки та вимогами громадянського суспільства, що знаходиться на етапі формування в Україні.

Стверджується, що сучасний етап проведення в Україні правової реформи визначив необхідність переосмислення ролі та місця нотаріату у правовій системі країни як ефективного засобу досудового захисту прав людини та місця в ній інституту нотаріальної діяльності, яка ґрунтується на принципах латинського (вільного) нотаріату. З метою сприяння становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів для надання населенню послуг правового та нотаріального характеру відповідно до міжнародних стандартів, а також поступового й системного реформування вітчизняного нотаріату як інституту позасудового захисту прав фізичних та юридичних осіб.

У підрозділі 1.5 «Джерела нотаріального права в системі конституційного права України» доведено, що система сучасних джерел інституту нотаріату України – це сукупність різного роду взаємопов'язаних, взаємозалежних й взаємообумовлених нормативно-правових актів, що містять правила, які регулюють суспільні відносини, що складаються в процесі нотаріальної діяльності, а також організаційно-управлінські відносини у цій сфері, спрямовані на захист прав і свобод людини і громадянина. При цьому аналіз нормативно-правових актів, які регулюють питання організації та діяльності нотаріату, дає підстави стверджувати про наявність фактів дублювання окремих положень у різних галузях законодавства України. Саме тому чинне законодавство України щодо регулювання нотаріальної діяльності містить надзвичайно велику кількість підзаконних нормативно-правових актів, воно є штучно «роздутим». Проте на сьогодні необхідно здійснювати заходи не «щодо зменшення кількості», а щодо вдосконалення якості, усунення розбіжностей,

дублювань, нечіткостей та різночитань дефініцій, матеріальних та процесуальних норм, які регулюють інститут нотаріату в Україні.

Чинне законодавство України щодо регулювання організації та діяльності інституту нотаріату поділяється на категорії в залежності від кола питань, які воно регулює: 1) організаційні питання; 2) процесуальні норми, в тому числі з питань міжнародного співробітництва у цій сфері ; 3) реєстраційне забезпечення нотаріальної діяльності. При цьому всі ці питання мають урегулюватися у рамках двох засадничих нормативно-правових актах – Законі України «Про організаційні засади діяльності нотаріату України» та Нотаріальному процесуальному кодексі, які будуть максимально містити в собі вдосконалені та узагальнені норми регулювання організації та діяльності нотаріату України.

У Законі «Про організаційні засади діяльності нотаріату України» слід, на наш погляд, закріпити норми, якими регламентуватимуться питання загальних засад організації нотаріату в Україні, основні поняття нотаріальної діяльності, завдання нотаріату, більш чіткі гарантії нотаріальної діяльності та визначатимуть систему доступу до професії, визначення дефініції та статусу нотаріуса (державного, приватного, нотаріуса державного нотаріального архіву), рамки дисциплінарної та адміністративної відповідальності, визначатимуть статус і компетенцію регіональної і центральної нотаріальної палати, а також прийняття «Нотаріально-процесуального кодексу України». Нотаріальний процесуальний кодекс, в свою чергу, призначений регламентувати процесуальну діяльність нотаріусів, посадових осіб органів місцевого самоврядування, керівників лікувальних закладів, установ виконання покарань, морських суден, експедицій та ін., а саме мають бути визначені суб'єкти нотаріального провадження, стадії нотаріального провадження та порядок їх документального оформлення, регламентовані процедури та механізми вчинення кожної нотаріальної дії. Особливу увагу має бути приділено нотаріальним актам та, враховуючи розвиток міжнародних цивільних та господарських відносин, суб'єктами яких все частіше виступають

фізичні та юридичні особи України, – нормам міжнародного права, міжнародним договорам та Конвенціям, ратифікованим Україною.

Другий розділ дисертації «Конституційно-правове регулювання нотаріату на сучасному етапі: проблеми та перспективи» присвячений дослідженню місця нотаріату в системі конституційного права України, визначається конституційно-правовий статус нотаріату на сучасному етапі розвитку держави, а також розкрито зміст конституційного права людини і громадянина на правову допомогу та його реалізація за допомогою нотаріальної діяльності.

У підрозділі 2.1 «Поняття та правова природа нотаріату» доведено, що на сучасному етапі розвитку юридичної науки, висновки якої неодноразово перевірені зарубіжною та вітчизняною практикою, цілям захисту суб'єктивних прав громадян та юридичних осіб найбільш повно відповідає нотаріат, що діє саме в формі вільної професії, тобто приватні нотаріуси. Вільний характер діяльності нотаріуса має переваги для фізичних та юридичних осіб, оскільки вони є вільними у виборі нотаріуса. Крім того, можливість притягнути нотаріуса до відповідальності за заподіяну ним у процесі здійснення своєї діяльності шкоду є певною гарантією законності нотаріальних дій.

При здійсненні нотаріальної діяльності нотаріус виступає суб'єктом приватного права, який лише посвідчує цивільні права та факти, що мають юридичне значення, здійснює інші, передбачені законом, нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності. При цьому діяльність із вчинення нотаріальних дій не є державною службою (хоча, по відношенню до державних нотаріусів таке положення закріплено нормативно), нотаріуси не виконують свої обов'язки на публічній службі і не мають публічно-правової компетенції, яка б створювала публічно-правові відносини.

Інститут нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина є державно-правовим інститутом, а нотаріальна діяльність носить дуалістичний характер поєднання публічно-правових та приватно-правових начал. Специфіка організації нотаріату полягає в тому, що ця система створена для забезпечення правової допомоги населенню. Держава за допомогою

нотаріату реалізовує свою позитивну роль у зміцненні інституту прав і свобод людини і громадянина. Робиться висновок, що саме через інститут нотаріату держава реалізує одну зі своїх функцій, враховуючи при цьому як публічні, так і приватні інтереси.

Нотаріат у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина становить собою інститут громадянського суспільства, наділений в особі нотаріусів владними повноваженнями і здійснює від імені України публічну діяльність щодо реалізації функції держави по захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і суспільства в цілому шляхом вчинення нотаріальних дій. Нотаріат доцільно розглядати і як конституційно-правовий інститут, що становить собою сукупність правових норм, які регулюють на основі поєднання публічних і приватних інтересів суспільні відносини в сфері організації нотаріату і нотаріальної діяльності з метою захисту гарантованих Конституцією України прав та свобод людини і громадянина.

Робиться висновок про необхідність скасування поділу, що існує в нотаріальній професії — на державних та приватних. Держава не повинна забезпечувати здійснення нотаріальних функцій, які успішніше виконують недержавні нотаріуси. Водночас держава повинна здійснювати контроль за якістю надання нотаріальних послуг та регулювати їх вартість для малозабезпечених категорій населення.

У підрозділі 2.2 «Місце та роль нотаріату серед інших органів державної влади» встановлено, що нотаріат не входить структурно до жодної з гілок державної влади і не є організаційно державним органом. Тим не менше, в окремих випадках нотаріат має право за спеціальним дорученням держави здійснювати деякі її функції. Таким чином, нотаріат становить недержавний інститут, якому відповідно до законодавства України делеговані окремі повноваження держави щодо здійснення однієї з найважливіших державних функцій – захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб.

Як специфічний інститут правоохоронної діяльності нотаріат характеризується тим, що набуває свої повноваження від держави,

організується та функціонує відповідно до закону й здійснює свою діяльність з дотриманням встановлених законом процедур, у першу чергу шляхом вчинення нотаріальних дій. Ознакою нотаріату, що виділяє його в системі правоохоронних органів, є особливий напрямок його діяльності – превентивне юридичне обслуговування. При цьому від інших форм юридичного обслуговування (наприклад, адвокатської діяльності) нотаріат відрізняє, по-перше, його попереджувальний, профілактичний характер; по-друге, орієнтація на захист прав в приватноправовій сфері, по-третє, особливий механізм захисту приватного права – нотаріальний процес, підсумком якого є нотаріальний акт.

Інститут українського нотаріату можна назвати органом превентивного правосуддя, що попереджує звернення громадян до суду у справах, пов'язаних з реалізацією права та охоронюваних законом інтересів, коли для виникнення або реалізації безспірного суб'єктивного права необхідне публічне волевиявлення компетентного органу, офіційне визнання, підтвердження ним цього права. Таким чином, в основу характеристики нотаріату як інституту превентивного правосуддя покладене розуміння нотаріату як органу, що сприяє досягненню завдань правосуддя та запобігання виникненню судових спорів за допомогою попередження порушення прав та інтересів, забезпечення їх належної реалізації, що можна назвати превентивним захистом.

Зазначимо, що у процесі своєї діяльності із захисту прав і свобод людини та громадянина, нотаріат реалізовує публічну владу держави – з одного боку, а з іншого, – нерозривно пов'язаний з громадянським суспільством. Поєднуючи ці конкуруючі засади, подано визначення поняття та сутності нотаріату сучасної України як органу, що входить до системи правоохоронних органів держави, але в той же час, є правовим органом громадянського суспільства, який може бути охарактеризований як орган превентивного, досудового правосуддя.

У підрозділі 2.3 «Конституційно-правовий статус нотаріату на сучасному етапі розвитку держави» встановлюється, що конституційно-правовий статус нотаріату в Україні має базуватися на «статусному» підході, оскільки набір

елементів, які утворюють конституційно-правовий статус нотаріату, в цілому не є дискусійним. Більше того, саме «статусний» підхід покладений в основу структури чинного Закону України «Про нотаріат». При цьому дослідження потребує саме механізм та проблеми реалізації норм, що закріплюють складові конституційно-правового статусу нотаріату України, а також його взаємодію з іншими елементами конституційної системи, які найбільш суттєво впливають на діяльність інституту нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина та щодо яких зазначений орган здійснює вплив. Дослідження сукупності наведених обставин дозволяє сформулювати реальне уявлення про конституційно-правовий статус нотаріату та його місце у вітчизняній конституційній системі.

Міркуючи про співвідношення понять «статус нотаріату» та «інститут нотаріату», необхідно мати на увазі, що статус – це статика (виходячи з його стійкості та відносної стабільності), а інститут – це його динамічне втілення. Саме тому, на наш погляд, більш доцільно застосовувати категорію «конституційно-правовий статус нотаріату». З цих міркувань конституційно-правовий статус нотаріату охарактеризовано нами як встановлене та закріплене нормами конституційного права положення нотаріату як недержавного інституту, якому відповідно до законодавства України делеговані окремі повноваження держави щодо здійснення захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, обумовлене соціально-політичною сутністю суспільства, взаємовідносинами з іншими суб'єктами конституційного права та характеризується особливостями його правосуб'єктності, прав і свобод та обов'язків, гарантій діяльності, а також відповідальністю.

Вважаємо, що реформування системи підвищення кваліфікації кадрів українського нотаріату і, як наслідок, організації нотаріату не є самоціллю. Важливо те, що воно має здійснюватись системно. Тобто йдеться не про втілення певного плану послідовних дій, а про комплекс заходів щодо цілісної реформи діючої системи підвищення кваліфікації нотаріусів. Виходячи з реалій сьогодення, в першу чергу мають бути створені передумови можливого

закріплення й використання потенціалу нотаріату у сфері цивільного обороту, забезпечення охорони та захисту прав й інтересів громадян та юридичних осіб з метою розбудови громадянського суспільства нашої держави.

У підрозділі 2.4 «Конституційне право людини і громадянина на правову допомогу та його реалізація за допомогою нотаріальної діяльності» стверджується, що під конституційним правом громадян на отримання правової допомоги слід розуміти право громадян на звернення до адвоката, нотаріуса, юрисконсульта, державного, муніципального чи іншого органу за отриманням юридичної консультації, за захистом порушених прав, за юридичним закріпленням суб'єктивних прав і попередженням їх можливого порушення в майбутньому. При цьому в системі права України конституційне право на правову допомогу має розглядатися на підставі поєднання природно-правового та позитивістського підходів, що дозволяє розглядати його в єдності двох аспектів: як природного невідчужуваного права особи (право на правову допомогу в суб'єктивному сенсі) і як норми або сукупності норм права, що закріплюють зміст даного права (право на правову допомогу в об'єктивному сенсі).

Нотаріат займає своє самостійне місце в системі надання правової допомоги, не втручаючись у діяльність інших органів та інститутів державного та недержавного характеру, діє у сфері безперечної юрисдикції. Наділяючи нотаріат повноваженнями з надання правової допомоги, держава посилює контроль за його діяльністю, в чому й проявляється публічно-правовий характер діяльності нотаріату. При цьому право на отримання правової допомоги залишається виключно приватною справою індивіда, а це означає, що держава зберігає й певні приватно-правові засади в діяльності нотаріату, прагнучи надати своїм громадянам максимальну міру свободи.

На наш погляд, правовій допомозі, що надається нотаріусами, притаманні ознаки, не характерні для інших видів юридичної допомоги, що надається державними та недержавними органами та інститутами: 1) допомога, що надається нотаріусами, завжди юридична. Вона постійно зачіпає врегульовані

законом права та обов'язки особи, пов'язані зі вчиненням конкретної юридичної дії; 2) діяльність нотаріусів з надання правової допомоги, що працюють як в державних, так і в приватних конторах, регламентується законодавством про нотаріат; 3) юридична допомога, що надається нотаріусом, спрямована на реалізацію не тільки конституційних прав, а й норм цивільного та інших галузей права.

У третьому розділі дисертації «Конституційні гарантії надання органами нотаріату кваліфікованої правової допомоги» досліджується поняття та зміст гарантій нотаріальної діяльності, висвітлено особливості організаційних гарантій нотаріальної діяльності, встановлено базові засади судового контролю як особливої гарантії нотаріальної діяльності.

У підрозділі 3.1 «Гарантії нотаріальної діяльності: поняття та зміст» доведено, що під гарантіями нотаріальної діяльності слід розуміти юридично значимий механізм забезпечення діяльності органів нотаріату, що неухильно реалізовується на основі конституційного закріплення права громадянина на кваліфіковану юридичну допомогу як на законодавчому, так і на правозастосовчому рівні.

Встановлено, що чинне законодавство України про нотаріат чітко не визначає гарантії нотаріальної діяльності, проте їх можна сформулювати, виходячи зі змісту окремих положень базового Закону. Виділено наступні гарантії нотаріальної діяльності: 1) неупередженість; 2) незалежність; 3) керівництво тільки Конституцією і законами, правовими актами органів державної влади та місцевого самоврядування, прийнятими в межах їх компетенції, а також міжнародними нормативними актами; 4) нотаріальну таємницю; 5) судовий захист нотаріальної діяльності.

Зазначено, що фінансове забезпечення нотаріальної діяльності як основний принцип гарантії нотаріальної діяльності – це процес формування основних джерел утворення грошових коштів, їх витрачання, а також контролю за цільовим і найбільш ефективним їх використанням при виконанні суб'єктами нотаріальної діяльності соціально значущих, встановлених законом функцій.

При цьому, розробляючи нове законодавство про нотаріат, необхідно більш виважено та ґрунтовно підходити до вирішення питань фінансового забезпечення нотаріальної діяльності. Особливої уваги, з огляду на недостатню розробленість та складність цього аспекту, потребує вирішення питання оплати нотаріальних послуг, основна модель якого повинна бути відображена у законодавстві. Якщо це буде нотаріальний тариф, слід визначити його вид, порядок сплати, розмір та пільги, виходячи із економічних та соціальних показників діяльності держави, динамічно реагуючи на зміни у суспільному житті.

У підрозділі 3.2 «Організаційні гарантії нотаріальної діяльності» визначено, що організаційні гарантії нотаріальної діяльності треба розглядати у тісному взаємозв'язку з юридичними, а тому виокремлювати юридичні і організаційні гарантії діяльності органів нотаріату недоцільно, організаційні і правові гарантії також невід'ємні одні від одних, як невід'ємні між собою держава і право.

Під організаційними гарантіями нотаріальної діяльності слід розуміти систему органів держави, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, систему органів нотаріату, громадських організацій, засобів масової інформації, міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на створення сприятливих умов для забезпечення реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб органами нотаріату.

Контроль за законністю надання нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги є необхідною умовою реального захисту конституційних прав громадян у процесі її надання. Дієві ж організаційні гарантії здійснення ефективного контролю можливі виключно в рамках нотаріату латинського типу, що ще раз доводить необхідність реформування вітчизняного нотаріату в напрямку до конструювання нотаріату латинського типу.

У підрозділі 3.3 «Державний контроль за дотриманням законності при наданні нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги» подано визначення контролю за діяльністю органів нотаріату як активну діяльність, об'єктивно

зумовлену, постійну, економну, регламентовану нормами права, яка здійснюється в певному організаційному порядку уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та громадськістю щодо діяльності органів нотаріату при реалізації ними їхніх функцій з метою встановлення об'єктивної та достовірної інформації про діяльність цих органів, стан дотримання ними законності й дисципліни, ефективності такої діяльності (дій, рішень тощо) з можливістю оперативного втручання в таку діяльність, виявлення і усунення причин і умов наявних порушень, притягнення винних осіб до відповідальності, визначення шляхів підвищення ефективності діяльності.

Державний контроль за нотаріальною діяльністю є різновидом державного контролю, проте, він має ряд своїх специфічних рис, зокрема, об'єкт, систему суб'єктів, спрямованість, територіальне розповсюдження, методи та методику проведення, правове регулювання засад тощо, що зумовлюють його комплексний потенціал.

Враховуючи міжнародний досвід регулювання інституту нотаріату та аналізуючи практику застосування чинного законодавства про нотаріат, вважаємо, що українська модель здійснення контролю за нотаріальною діяльністю потребує серйозного коригування: при розробці нового Закону «Про нотаріат» необхідно використати зарубіжний досвід правового регулювання; створення ефективного механізму контролю у сфері нотаріальної діяльності — один з обов'язків держави, тому нотаріус здійснює свою професійну діяльність від імені держави; контрольними функціями щодо нотаріусів повинні наділятися в першу чергу державні органи юстиції за умови збереження гарантій прав нотаріусів, які повинні бути забезпечені можливістю судового оскарження рішень органів юстиції; в Законі необхідно передбачити процесуальні питання здійснення дисциплінарного примусу щодо нотаріуса, який вчинив протиправний вчинок, виконуючи професійні обов'язки. Підставою провадження повинні бути не тільки звернення громадян, а й факти порушень, виявлені при проведенні поточних перевірок.

Робиться висновок, що діяльність органів судової системи є важливою

конституційною гарантією при наданні нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги. У забезпеченні реалізації принципу законності судом при наданні органами нотаріату кваліфікованої юридичної допомоги в залежності від характеру, спрямованості та правових наслідків слід виділити наступні напрямки: 1) здійснюване у формі прямого судового контролю шляхом розгляду та вирішення судами справ, пов'язаних з правопорушеннями нотаріусів; 2) здійснюване у формі непрямого судового контролю при розгляді та вирішенні справ, що впливають або пов'язані з наданням нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги, наприклад, що виникли у зв'язку з нотаріально засвідченими угодами, договорами, нотаріально засвідченими фактами; 3) здійснюване при розгляді та вирішенні судами справ, пов'язаних із зверненнями нотаріусів та органів нотаріального самоврядування у зв'язку з діями державних органів та їх посадових осіб, які порушують і обмежують конституційне право на надання кваліфікованої юридичної допомоги, що реалізовується за допомогою нотаріальної діяльності.

У висновках наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукових завдань при визначенні місця та ролі інституту нотаріату в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Автором узагальнені результати дисертаційного дослідження і за цими результатами обґрунтовані наступні висновки, котрі характеризуються теоретичною новизною та практичним значенням, а саме:

1. Наука про нотаріат в Україні пройшла в своєму розвитку кілька періодів: накопичення інформації про предмет, узагальнення та аналіз інформації, виведення закономірностей і прогнозування розвитку предмета вивчення, що знайшло своє вираження у наступних етапах її розвитку: 1) етап зародження наукових досліджень щодо інституту нотаріату (кінець 18 – початок 20 ст.); 2) ранній радянський етап досліджень інституту нотаріату (початок 20 ст. – 50-ті рр. 20 ст.); 3) пізній радянський етап досліджень про нотаріат (50-ті рр. 20 ст. – 1991 р.); 4) сучасний етап наукових досліджень про нотаріат (1991 р. – по т.ч.).

2. Основні сучасні напрямки розвитку методології дослідження інституту нотаріату визначають насамперед зміни в загальній системі методології дослідження окремих правових явищ, серед яких слід виділити такі процеси: 1) фундаменталізації – широкого застосування методологічних напрацювань філософії права; 2) антропологізації – визнання людини центральним об'єктом загальнотеоретичного право- державознавства; 3) глобалізації – актуалізації вивчення інституту нотаріату не лише в рамках національної правової системи, а й усієї романо-германської сім'ї, а також міжнародно-правових систем; 4) деформалізації об'єкта та предмета дослідження інституту нотаріату.

3. Методологія дослідження захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату виконує наступні функції: 1) функція встановлення способу для отримання нових науково-теоретичних знань, що відтворюють динаміку захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 2) функція спрямування та передбачення специфічного шляху для досягнення науково-дослідницької мети захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 3) функція забезпечення отримання всебічної об'єктивної інформації щодо захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 4) допоміжна функція щодо запровадження нової інформації до джерел наукової теорії захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату; 5) забезпечувальна функція, спрямована на уточнення, збагачення та систематизацію всього понятійно-категоріального апарату як у юридичній науці в цілому, так і в межах інституту нотаріату; 6) системоутворююча функція, спрямована на впорядкування наукової інформації, що базується на конкретних фактах об'єктивної дійсності та логіко-аналітичному інструменті науково-теоретичного пізнання механізму захисту прав і свобод людини і громадянина інститутом нотаріату.

4. Система сучасних джерел інституту нотаріату України – це сукупність різного роду взаємопов'язаних, взаємозалежних й взаємообумовлених нормативно-правових актів, що містять правила, які регулюють суспільні відносини, які складаються в процесі нотаріальної діяльності, а також

організаційно-управлінські відносини в сфері нотаріальної діяльності, спрямовані на захист прав і свобод людини і громадянина.

5. Чинне законодавство України щодо регулювання організації та діяльності інституту нотаріату слід розділити на категорії в залежності від кола питань, які воно регулює: 1) організаційні питання (нормативно-правові акти, які закріплюють загальні засади інституту нотаріату в Україні, регулюють питання доступу до професії, набуття та припинення статусу нотаріуса тощо); 2) процесуальні норми (нормативно-правові акти, якими регулюються питання реалізації нотаріальної діяльності (вчинення нотаріальних дій, здійснення інших юридичних заходів, відповідно до повноважень тощо), у тому числі з питань міжнародного співробітництва у сфері нотаріальної діяльності); 3) реєстраційне забезпечення нотаріальної діяльності, яке може бути віднесено до процесуальних норм (містить нормативно-правові акти з реєстрації нотаріальних дій та якими регулюються питання ведення, забезпечення доступу тощо до реєстрів, необхідних нотаріусу для забезпечення якісного вчинення нотаріальних дій). При цьому всі ці питання мають урегулюватися у рамках двох засадничих нормативно-правових актів – Законі України «Про організаційні засади діяльності нотаріату України» та Нотаріальному процесуальному кодексі, які максимально міститимуть у собі вдосконалені та узагальнені норми регулювання організації та діяльності нотаріату України.

6. Нотаріальний процесуальний кодекс призначений регламентувати процесуальну діяльність нотаріусів, посадових осіб органів місцевого самоврядування, керівників лікувальних закладів, установ виконання покарань, морських суден, експедицій та ін., а саме мають бути визначені суб'єкти нотаріального провадження, стадії нотаріального провадження та порядок їх документального оформлення, регламентовані процедури та механізми вчинення кожної нотаріальної дії. Особливу увагу має бути приділено нотаріальним актам та, враховуючи розвиток міжнародних цивільних та господарських відносин, суб'єктами яких все частіше виступають фізичні та

юридичні особи України, – нормам міжнародного права, міжнародним договорам та Конвенціям, ратифікованим Україною.

7. На сучасному етапі розвитку юридичної науки, висновки якої неодноразово перевірені зарубіжною та вітчизняною практикою, можна стверджувати, що цілям захисту суб'єктивних прав громадян та юридичних осіб найбільш повно відповідає нотаріат, що діє в формі вільної професії, тобто приватні нотаріуси. Вільний характер діяльності нотаріуса має переваги для фізичних та юридичних осіб, оскільки вони є вільними у виборі нотаріуса. Крім того, можливість притягнути нотаріуса до відповідальності за заподіяну ним у процесі здійснення своєї діяльності шкоду є певною гарантією законності нотаріальних дій.

8. При здійсненні нотаріальної діяльності нотаріус виступає суб'єктом приватного права, який лише посвідчує цивільні права та факти, що мають юридичне значення, вчиняє інші, передбачені законом, нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності. При цьому діяльність із вчинення нотаріальних дій не є державною службою (хоча, по відношенню до державних нотаріусів таке положення закріплене нормативно), нотаріуси не виконують свої обов'язки на публічній службі і не мають публічно-правової компетенції, яка б створювала публічно-правові відносини.

9. Інститут нотаріату в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина є державно-правовим інститутом, а нотаріальна діяльність носить дуалістичний характер поєднання публічно-правових та приватно-правових начал. Специфіка організації нотаріату полягає в тому, що ця система створена для забезпечення правової допомоги населенню. Держава за допомогою нотаріату реалізує свою позитивну роль у зміцненні інституту прав і свобод людини і громадянина. Отже, через інститут нотаріату держава реалізує одну зі своїх функцій, враховуючи при цьому як публічні, так і приватні інтереси.

10. Нотаріат у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина становить собою інститут громадянського суспільства, наділений в особі нотаріусів владними повноваженнями і здійснює від імені України публічну

діяльність щодо реалізації функції держави по захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і суспільства в цілому шляхом вчинення нотаріальних дій. Нотаріат доцільно розглядати й як конституційно-правовий інститут, що становить собою сукупність правових норм, які регулюють на основі поєднання публічних і приватних інтересів суспільні відносини в сфері організації нотаріату і нотаріальної діяльності з метою захисту гарантованих Конституцією України конституційних прав та свобод людини і громадянина.

11. Інститут українського нотаріату можна впевнено назвати органом превентивного правосуддя, що попереджує звернення громадян до суду у справах, пов'язаних з реалізацією права та охоронюваних законом інтересів, коли для виникнення або реалізації безспірного суб'єктивного права необхідне публічне волевиявлення компетентного органу, офіційне визнання, підтвердження ним цього права. Таким чином, в основу характеристики нотаріату як інституту превентивного правосуддя покладене розуміння нотаріату як органу, покликаного сприяти досягненню завдань правосуддя та запобігати виникненню судових спорів за допомогою попередження порушення прав та інтересів, забезпечення їх належної реалізації, що можна назвати превентивною захистом.

12. У системі права України конституційне право на правову допомогу має розглядатися на підставі поєднання природно-правового та позитивістського підходу, що дозволяє розглядати його в єдності двох аспектів: як природного невідчужуваного права особи (право на правову допомогу в суб'єктивному сенсі) і як норми або сукупності норм права, що закріплюють зміст даного права (право на правову допомогу в об'єктивному сенсі).

13. Контроль за законністю надання нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги є необхідною умовою реального захисту конституційних прав громадян в процесі її надання. Дієві ж організаційні гарантії здійснення ефективного контролю можливі виключно в рамках нотаріату латинського типу, що ще раз доводить необхідність реформування вітчизняного нотаріату у напрямку до конструювання нотаріату латинського типу.

14. Контроль за діяльністю органів нотаріату – об'єктивно зумовлена, постійна, економна, регламентована нормами права, активна діяльність, яка здійснюється в певному організаційному порядку уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та громадськістю щодо діяльності органів нотаріату при реалізації останніми їхніх функцій з метою встановлення об'єктивної та достовірної інформації про діяльність цих органів, стан дотримання ними законності й дисципліни, ефективності такої діяльності (дій, рішень тощо) з можливістю оперативного втручання в таку діяльність, виявлення і усунення причин і умов наявних порушень, притягнення винних осіб до відповідальності, визначення шляхів підвищення ефективності діяльності.

15. Діяльність органів судової системи є важливою конституційною гарантією при наданні нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги. У забезпеченні реалізації принципу законності судом при наданні органами нотаріату кваліфікованої юридичної допомоги в залежності від характеру, спрямованості та правових наслідків слід виділити наступні напрямки: 1) здійснюване у формі прямого судового контролю шляхом розгляду та вирішення судами справ, пов'язаних з правопорушеннями нотаріусів; 2) здійснюване у формі непрямого судового контролю при розгляді та вирішенні справ, що впливають або пов'язаних з наданням нотаріатом кваліфікованої юридичної допомоги, наприклад, що виникли у зв'язку з нотаріально засвідченими угодами, договорами, нотаріально засвідченими фактами; 3) здійснюване при розгляді та вирішенні судами справ, пов'язаних із зверненнями нотаріусів та органів нотаріального самоврядування у зв'язку з діями державних органів та їх посадових осіб, які порушують і обмежують конституційне право на надання кваліфікованої юридичної допомоги, що реалізовується за допомогою нотаріальної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

1. Чижмарь К.І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : монографія / К.І.Чижмарь. – Ужгород, 2013. – 304 с.

Рецензія на монографію:

2. Белов Д.М. Актуальне дослідження конституційно-правового статусу інституту нотаріату / Д.М.Белов // Порівняльно-аналітичне право. – 2014 р. - № 7. – С. 231-233.

Статті у фахових наукових виданнях:

3. Чижмарь К.І. Державний контроль у сфері нотаріальної діяльності / К.І.Чижмарь // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – 2013 р. – Випуск № 22. Частина II. -Том 2. – С. 332-335.

4. Чижмарь К.І. Контроль за нотаріальною діяльністю: окремі аспекти / К.І.Чижмарь // Порівняльно-аналітичне право. – 2013 р. - № 1. – С. 31-36.

5. Чижмарь К.І. Нотаріат в Україні: питання контролю за діяльністю / К.І.Чижмарь // Порівняльно-аналітичне право. – 2013 р. - № 2. – С. 168-171.

6. Чижмарь К.І. Державний контроль у сфері нотаріальної діяльності: загальні положення / К.І.Чижмарь // Порівняльно-аналітичне право. – 2013 р. - № 3-2. – С. 236-239.

7. Чижмарь К.І. Підвищення кваліфікації нотаріусів: порівняльно-правовий аналіз / К.І.Чижмарь // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – 2014 р. – Випуск № 24. Том 1. – С. 162-165.

8. Чижмарь К.І. Поняття історіографії дослідження інституту нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина / К.І.Чижмарь // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – 2014 р. – Випуск № 25. – С. 69-71.

9. Чижмарь К.І. Методологічні засади дослідження інституту нотаріату / К.І.Чижмарь // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – 2014 р. – Випуск № 26. – С. 90-92.

10. Чижмарь К.І. Місце нотаріату серед інших органів державної влади / К.І.Чижмарь // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – 2014 р. – Випуск № 27. Том 1. – С. 125-129.

11. Чижмарь К.І. Конституційно-правові основи організації та діяльності органів нотаріату: окремі аспекти / К.І.Чижмарь // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – 2014 р. – Випуск № 28. Том 1. – С. 91-95.

12. Чижмарь К.І. Конституція України, як джерело нотаріального права / К.І.Чижмарь // Порівняльно-аналітичне право. – 2014 р. - № 2. – С. 89-92.

13. Чижмарь К.І. Органи нотаріату в Україні: окремі аспекти конституційно-правового статусу / К.І.Чижмарь // Порівняльно-аналітичне право. – 2014 р. - № 4. – С. 101-104.

14. Чижмарь К.І. Нормативно-правові засади взаємовідносин інституту нотаріату та адвокатури / К.І.Чижмарь // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2014 р. – Том 27(66). - № 2. – С. 98-104.

15. Чижмарь К.І. Нотаріат, як інститут попереджувального правосуддя / К.І.Чижмарь // Право і суспільство. Науковий журнал – 2014 р. – № 6-1, Ч. 2 – С. 76-83.

16. Чижмарь К.І. Конституційно-правовий статус нотаріату на сучасному етапі розвитку держави: теоретичний аспект / К.І.Чижмарь // Юридичний вісник – 2014 р. – № 3. – С. 40-47.

17. Чижмарь К.І. Роль органів нотаріату в правоохоронній діяльності держави / К.І.Чижмарь // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки – 2014 р. – Випуск 3. Том 3. – С. 275-282.

18. Чижмарь К.І. Поняття нотаріату: питання правової природи / К.І.Чижмарь // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція – 2014 р. – Випуск 9-1. – С. 138-141.

19. Чижмарь К.І. Організація та діяльність нотаріату в Україні: загальні засади конституційно-правового статусу / К.І.Чижмарь // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – 2014 р. – Випуск № 29. Том 1. – С. 119-123.

20. Чижмарь Е.И. Правосубъектность нотариата как элемент его конституционно-правового статуса / Е.И. Чижмарь // Закон и жизнь. –

Международный научно-практический правовой журнал. – *Legea si viata. Publicatie stintifico-practica.* – 2014 - Вип. №4/8. — С. 52-56.

21. Чижмарь Е.И. Конституционные основы правового статуса нотариата / Е.И. Чижмарь // Закон и жизнь. – Международный научно-практический правовой журнал. – *Legea si viata. Publicatie stintifico-practica.* – 2014 - Вип. №8/3(272). — С. 162-166.

22. Чижмарь К.І. Обов'язки нотариуса як элемент його конституційно-правового статусу / К.І.Чижмарь // Knowledge. Education. Law. Management: scientific issue – 2014 - № 2 (6) – p. 51-62.

23. Chizhmar K. Reform of the system of notaries / K.Chizhmar // Visegrad journal on human rights. Vedecký časopis fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. – 2014 - № 1- S. 32-36.

24. Чижмарь К.І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина / К.І.Чижмар // Visegrad journal on human rights. Vedecký časopis fakulty práva Paneurópskej vysokej školy. – 2014 - № 1- S. 121-125.

25. Чижмарь Е.И. Контроль за нотариальной деятельностью: отдельные аспекты / Е.И.Чижмарь // Роль и место молодежи в социально-экономическом и духовно-культурном развитии Подмосковья: Сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции (12 декабря 2013 года) / ред.сост.: К.В.Агамиров, М.А.Горбунов. – М.: Издательство РГСУ, 2013. – С. 409-418.

26. Чижмарь К.І. Контролююча функція держави у сфері нотаріальної діяльності / К.І.Чижмарь // «65-річчя загальної декларації прав людини: дотримання прав людини – пріоритет держави та суспільства»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27-28 грудня 2013 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 76-81.

27. Чижмарь К.І. Нотаріат в країнах загального права: окремі аспекти / К.І.Чижмарь // «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні»: Матеріали міжнародної науково-практичної

конференції, м. Ужгород, 28 лютого – 1 березня 2014 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельве-тика», 2014. – С. 30-32.

28. Chizhmar K. Reform of the System of Notaries sn Practice of Foreign Countries / K. Chizhmar // «Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 11 березня 2014 р. – Львів : Центр конституційних ініціатив, 2014. – С. 89-91.

29. Chizhmar K. The function of notaries: theoretical issues / K. Chizhmar // «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 28-29 березня 2014 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. – С. 101-104.

30. Чижмарь Е.И. Повышение квалификации нотариусов: сравнительно-правовое исследование / Е.И.Чижмарь // Сборник научных трудов профессорско-преподавательского состава Московского университета Министерства внутренних дел Российской Федерации. В 4 частях / Ред.сост.: В.Г.Вернигора. – М.: Издательство МУ МВД РФ «Щит-М» - 2014. – Часть 3. – С. 386-394.

31. Чижмарь К.І. Нотаріат в системі органів держаної влади: теоретичні засади / К.І.Чижмарь // «Верховенство права та правова держава»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 16-17 травня 2014 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. – С. 88-91.

АНОТАЦІЯ

Чижмарь К.І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02. – Конституційне право; муніципальне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України – К., 2015.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню особливостей конституційно-правового регулювання організації та діяльності нотаріату в Україні. У ній проаналізовано історичний розвиток інституту нотаріату у правовій науці та законодавстві, а також положення сучасної правової доктрини щодо визначення, потенціалу надання органами нотаріату кваліфікованої правової допомоги, співвідношення його із суміжними правовими поняттями, визначення конституційних гарантій надання органами нотаріату кваліфікованої правової допомоги. Досліджено окремі елементи механізму державного контролю за нотаріальною діяльністю, встановлено місце нотаріату серед інших органів державної влади. Узагальнено зарубіжний досвід наукового дослідження й нормативного змісту організації та діяльності органів нотаріату та основні шляхи запозичення його в Україні.

Запропоновано окремі пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства з питань конституційно-правового регулювання інституту нотаріату, а також його ролі та місця в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Ключові слова: нотаріат; інститут нотаріату; нотаріальна діяльність; нотаріальне право; права і свободи; механізм захисту прав і свобод; кваліфікована правова допомога; несудова форма захисту прав і свобод.

АННОТАЦИЯ

Чижмарь К.И. Институт нотариата в системе защиты прав и свобод человека и гражданина. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 - конституционное право; муниципальное право. - Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины – К., 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию особенностей конституционно-правового регулирования организации и деятельности нотариата в Украине. В ней проанализированы историческое развитие

института нотариата в правовой науке и законодательстве, а также положения современной правовой доктрины по определению, потенциала предоставления органами нотариата квалифицированной правовой помощи, соотношение его со смежными правовыми понятиями, определение конституционных гарантий оказания органами нотариата квалифицированной правовой помощи.

Доказана целесообразность специализации научного исследования проблематики конституционно-правового статуса нотариата в сочетании с комплексным основательным подходом к исследованию, что позволит сформировать реальную научную базу для формулирования совершенного отечественного кодифицированного законодательства о нотариате. Исследована система современных источников института нотариата Украины как совокупность различного рода взаимосвязанных, взаимозависимых и взаимообусловленных нормативно-правовых актов содержащих правила, которые регулируют общественные отношения, складывающиеся в процессе нотариальной деятельности, а также организационно-управленческие отношения в сфере нотариальной деятельности направлены на защиту прав и свобод человека и гражданина. Выделены методология исследования института нотариата в системе защиты прав и свобод человека и гражданина, которая является системой теоретических знаний, использующих исследователи в качестве руководящих принципов, методов научного исследования и конкретных средств реализации требований проведения анализа института нотариата в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина

Исследованы отдельные элементы механизма государственного контроля за нотариальной деятельностью, установлено место нотариата среди других органов государственной власти. Обобщен зарубежный опыт научного исследования и нормативного содержания организации и деятельности органов нотариата и основные пути заимствования его в Украину. Рассмотрена специфика деятельности органов судебной системы как важной конституционной гарантии при предоставлении нотариатом квалифицированной юридической помощи.

Предложены отдельные предложения и рекомендации по совершенствованию законодательства по вопросам конституционно-правового регулирования института нотариата, а также его роли и места в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: нотариат; институт нотариата; нотариальная деятельность; нотариальное право; права и свободы; механизм защиты прав и свобод; квалифицированная правовая помощь; несудебная форма защиты прав и свобод.

SUMMARY

Chyzhmar K.I Institute of notaries in the system of protection of the rights and freedoms of human and citizen. - Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Sciences in specialty 12.00.02 - constitutional law; municipal law. - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of education and science of Ukraine. – Kyiv. – 2015.

The thesis is devoted to the examination features constitutional and legal regulation and organization of notaries in Ukraine. It analyzes the historical development of the Institute of Notaries in legal science and law, as well as provision of modern legal doctrine concerning the definition of notaries potential to provide qualified legal aid, its relationship with related legal concepts, definitions constitutional guarantees of notaries provide professional legal assistance. The particular elements of the mechanism of state control over notary, notary established place among other public authorities. Overview international experience research and normative content organization and activities of notaries and the main drawing it in Ukraine.

A separate proposals and recommendations to improve legislation on constitutional and legal regulation of the institution of notaries and its place and role in the mechanism of protection of the rights and freedoms of man and citizen.

Keywords: notary; institute of notaries; notarial activity; notarial law; rights and freedoms; mechanism of protection of rights and freedoms; qualified legal assistance; non-judicial form of protection of rights and freedoms.